Массе а мехкий пролетареш, вlашарlкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дени ♦ ШИНАРА, 2 МАРТ, 1982 ШУ. ♦ № 26 (8592). ♦ Мах 3 кап.

СССР 60 НГІАССР 60

Сийлахьча юбилеяшта — хьинаре къахьегам!

17 апреле — коммунистически субботник

МОСКВИЧИЙ БОЛАМ ХЬАЛЛАЬЦАБ

Коммунистически субботник чакхдаккхара хеталь яр «Автоспецоборудование» яхача опытно-экспериментальни завода коллективо пlаьраска дийнахьа яь митинг. Цига дакъа лаьцараша къоабалдаь хьаллаьцар 17-ча апреле Ленински коммунистически субботник дара город Москвай къахьегамхоша дlаболабаь болам.

СССР вlашагlъелла 60 шу, Нохч-Гlалгlайчен автономе 60 шу, нохчийн гlалгlайн цlай дolамагla Россена юкъебаха 200 шу дуза-ча шера хурда из сий доза къахьегама цlей.

Митинге къамаьл даьча аллагlча цеха слесара-сборщика Кашеев Владимир Ивановича, РСУ малира Кузмищын Сергей Николаевича, ремонтно-механически цеха шлифовщика Кравец Аркадий Матвеевича, коммунистически къахьегама бригадана керте латтача токара Сидоренко Анатолий Антоновича кхычар а белгалдаьккхар дезача деношта дика ма доатгlара иза кхаlорглилар.

Митинге дакъа лаьцараша соцам бир субботник долча дийнахьа беррига болх кхоьнча электроэнерге чотагlа дlабахьен 25 эзар сома маьхьа [illegible] продукци арахе[illegible].

* * *

Шерра социалисти [illegible] а йоаржаь къахьегаш ба укх шера Нохч-Гlалгlай хими[illegible] [illegible]

Ханал хьалхабувлаш

Шера пхи эзар метр бурув а тохаш, цхьан шерей ах шерей скважина йистейоаккхарга яхача девизагlа шерра социалистически яхь йоаржаьча Горячеводски бурув тохара балхий управлене бурувдеттараша укх шера хьалхарча шин бетта план дикка тlехкхоачашъярах рапорт деннад ханал массехк ди хьалха.

Социалистически яхье хьалха латташ хьайонгlаш хилара белгалъяьнна я Ковалев Дмитрийн Драворубов Алексейн керте латтача буровой коллективаш. Хlана уж бурув техаш я укх бетта шолагlча декада чотах.

* * *

Укх шера тlаьхьа денхараш тlехкхоачашдеш хьабоагlа Октябрьски бурув тохара балхий управлене лаьттан ченаш техкараш. Шин бетта задани толаме кхоачашъяьй цар.

УБР бригадашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг дlа цахецаш я Халишков Владимир Муратович керте латтача буровой коллектив. Шин бетта задане совгlа цо техад 300 метр гаргга бурув. Цул дукха тlехьа ца бусаш, хьинаре къахьегаш ба Элмехажнов Лечас кулгалдеча «Белоречье-2» яхача буровой. Шин бетта планал совгlа цар теха бурув 130 метр гаргга дар.

* * *

«Промавтоматика» НПО Грозненски опытни заводе хьалха латташ я Севастьянов Виталий Константинович керте латтача механически участка коллектив. Ханал кхо ди хьалха товарни продукци арахецара шин бетта план кхоачашъяьй цо СССР-ан Нохч-Гlалгlайчен автономен юбилеешта сийлеца накъаяхарь къахьегама вахте этача заводерча бригадех цхьаяраш укх шера нюнь бетта чотах къахьегаш я. Царех я Вихляицев Валентин Владимировича, Степанов Юрий Павловича кулгалдеча токарий, Юртаев Анатолий Николаевич керте латтача фрезеровщикий бригадаш. Дукха хlама ца эшшаш кlанделхьа хьалхарча квартала план кхоачашъяьн Коноваленко Серген, Коняхин Анатоле, Трикозина Нинас, Голышич Татьянас кулгалдеча слесарий, сверловщикий, гальваникий бригадана.

Б. КОСТОЕВ.

Бlаьстан балхаш дlадоладара дика кийчо яьй Грозненски района «Пригородный» совхоза мастерскерча болхлошен бригадашкарча механизаторашен. Дlадахача шера йиъалгlчен укх шера цхьоалгlчен кварталех тоае еараш 37 трактор йолаш 1 март хьатlаотташ 48 трактор тоалый цар. Хlаьта тlехьайийза лелаю еррига юртбоахама инвентарь комбайнаш йоацаш карара шу хьатlакхачалехьа тоаль йисельккхай.

Техника тоаеча къаьстта белгалбаьннаб слесарь Билалов Iалаудин, газоэлектросварщик Арсанукаев Ширвани, электрик Янсин Емельян Александрович, мотораши доагора оппаратурен тоаеш вола слесарь Коваленко Николай Ефимович, механизатораш Будилицкий Николай, Чапанов Ваха, Сайдаев Адувай, Нешадимов Анатолий, кхыбараш.

С. ТОВСУЛТАНОВ.

СУРТА ТlА: слесарь Коваленко Николай Ефимович.

I. ОКАРОВА сурт.

Бlаьстана кийчо ю

Барт тайна, цхьоагlо йолаш коллектив я «Малгобенский» яхача совхозе комсаш лелаеча отделене тракторни бригаде болх беш яр. Укхаза гулъяь я боахама дикагlа йола техника, цу тlа болх бу опытни механизатораша.

Цхьа шу дац дина организатор а кулгалхо а волча коммуниста Пешхоев Рамазана бригада хьаийца. Хlаьта дукха ха йоацаш отделене управляющи оттаваь совхоза партбюро член, юртбоахамей институт яьккха Чантиев Iисай Мухарбик.

Къахьегам нийса вlашттlехьбаккхарах йиллача ханал хьалха дlакъайлар комсаш. Хlаьта из болх районерча комиссе эггара дикагlа ба вьлар.

Комсаш дlакъовла техника моттигерча говзанчаш хьаль л. цудухьа каст-кастта из йох бакъда, механизатор Кукиев Мирза керте волча слесараша-наладчикаша дика болх бара бахьан долаш агрегаташ ремонте дукха гоби. Хlаьта механизаторех цаl цамогаш хилча Мирза ше хайра трактора тlа.

Хlана хьокхий lодоггlаше а шпалера ремонт еш латт. Из болх комсаш дlакъовла чул кlезигагlа говзал эшаш бац. Из дика бу Гуляев Лаутe, Чертоев Лема, Ерыжева Лемнас, Устильгова Iайшета, Албогачиева Марема. Иштта кхычар Хlаранс дийнахьа шинъ кхоъ норма ю Бордоски яха молхаш а стгаш кайчдь lодоггlа деза хьокхий. Из болх ала хlама доацаш дика бу Гарданов Увайса, Алероев Хьамзата, Энгиноев Адама.

Хlана отделене теттара сихдьа тракторашн сельхоз инвентари тоаяра балхаш. Къаьстта теркам гlабохиш пневмоагрегаташ кийчъяра, шийтанех пхиъ шоай низаца тоае еаш я. Уж механизмаш кlезига хилар бахьан долаш соахка комсаш шоай хаинахьа хьаелла пlаштlехьдаланзар совхозе, эз lаьткъар хьункьама. Цу тайнара гlулакх кхы ца хилийтара болх лойн механизаторшн деррига шоай низаш оарцагlаьхад.

С. ТЕМИРХАНОВ,
«Малгобенский» яхача комсий совхоза инженер.

БОЛХ ЭРГАБАЬККХАБ

Барамl бlаь совгlа бежан кхоаб «Назрановский» совхоза Аьлти-Юртарча ферме. Шеча фух дола доахан латт механизаци а яь лаьрхlа хьалъяьча корпусашка. Дукха гlулакхаш кхоачашдьад совхоза администраце, парткомо, рабочкомо доакъяра бала хилийтара в Завод ала а мегаргдолаш йола баьца хьоари гранулаши ю йоккха цез яьй Хьайбана дикагlа дуаргдолча тайпара кийч в деш лехк доагыар. Поакхояьй мел эна йол, сенаж, силос ча, концентраташ, кхы тайпа доакхар lалашдара.

Иштта дика кийчо яьн ма доатгlара lупал деши хьайбаш lаигара доак ферма коллектив. Белгалдаьнха доагlа дlадахача шера lан зама лехьа хьайбай продукташ дукхагlа яхараи кийчълараи тlехьа республике лелаьча социалистически яхьа итогех котталинари а лаьрхlа 800 сом премии аргlа йоаналш «Жигули» яха машин эцен ферма коллектива бокъо енна хилар. Цхьайтталагlча пятилетна хьалхара шу чакхдаьккхад цар шоай планаши декхараши дикка тlехкхоачаш а деш.

Хlара шера дукхагlа хулаш доагlа цига дикача фух дола доахан а 241 шинар да ферме хьалкхедеш, е шу чакхдалалехьа царех цхьадараш дахкаргдолаш а да. Цар торо хулийтаргъа пятилетка кхоалагlча шера дукхa дукхагlа шура яккха.

Тlа-тlа хьайбашкара хьайоаха продукташ дукхагlа хулийташ къахьег ферма болхлошна. Шейла денош ухаш январь бутт хиннаба а толаме кхоачашъяьй хьай баннара шура яиккхари из пачхьалкхенга йохкарен планаш.

Из толам боаржача белгалбаьннаб доирнаш Мальсагова Маша, Цечоева Роза, Сатова Дунаи, Плиева Райхьант, Цечоева Миновси, Хакимова Наси, кхыбараш. Дукха ха я Мальсагова Маккас шу ферме къахьега. Цхьа бутт, квартал, шу дlадахиннаш цо толам ца боаккхаш. Укх шера январь бетта ше хьожача 22 lаттагара 5400 килограмм шура яьккхай цо, е вешта аьлча, хlара lаттагара 215 килограмм, план 135 килограмм йолаш Ворхl шу совгlа ха я Цечоева Розас шу ферме болх бу. Тlатlа горзал лакхлуш йоагlа шун а. Цу цхьан бетта 4000 килограмм шура яьккхай Розас, дикка шин план тlехкхоачаш я си Йоккха балха опыт йолаш доярка я совхоза парткома член йола Сагова Дунай а Тlаьв шоллагlа шу да хьинар долча Саговас ферме доярка йолаш болх бу. Иллаиз дукха дукхагlа и цо ше хьожача доахнара яьккха шура. Толаме къахьег цу фермерча кхох доиркаша а.

Ферма бригадира Костоев Хаматхана доккхал а деш цlи яьккхар шоай дикагlйолча lаьсий леладеш йолча болхлочун Баднева Марема.

— Тlкъаь цаl шу да цо ферме къахьега. Шин доалахьа уж хилча а кхы дикагlа хьажа шин йоацаш селла дика хьеж из шийга дlаленнача lаьсашка, хlаьта шин бехкагlа царех цхьа бежан тlера а далийтац. План 450 грамм йолаш хlара дийнахьа 500 а кхы дукхагlа грамм дулх тlадетталу из хьожача lаьсашта, — дуц Костоева.

Дерригa шоай низаш оарцагlдаьха къахьег ферма коллективо февраль бетта а. Цар социалистически яхь лелаю Насыр-Кертерча Лолахоев Iасолта бригадир волча ферма коллективаца.

Укх шера ферма коллективо декхар дlайийцад шоай хьайбай улаца 920 бежан хилийта, 545 тонн шура яккха, хlаьта цох еррига цхьоалагlча сортагlа а волаш 475 тонн пачхьалкхенга йохка.

С. АУШЕВ.

КОСМОС КАРАЕРЗАЕЧА ЯЬККХА IАЛАЬМАТЕ ЙОККХА КОТАЛО

«Венера-13» яхача советски автоматически станце lойоссаеш йола аппарат Венера яха планета тохкаш я

ТАСС хоам

Космос караерзаеча историена цхьаьнча сийрдо оагlув юкъейнхьай советски космически lилман техникой. 1982 шера 1 марта «Венера-13» яхача межпланетни станце бинь бетта 300 миллион километр никъ а бинь, планета тlа кхаьчай. Станце lойоагаеш йола аппарат москвеси хенах 5 сахьатя 55 минути яьлла атмосфера чlоагlача тlоанашка кхаьча 62 минут яьлла къулбехьен широта 7 градуси 30 минути долгота 303 градуси координаташ йолча районе Феба яхача областа малхбоалехьарча моттиге яlаьдда lохойнай. 127 минута планета тlара lилман информаци хьатийнай. «Венера-13» яха автоматически станци Венера планета тlехен 36 эзар километр гонна йолаш чакхъяьнай, хlаьта гелиоцентрически орбита тlа гlолла дlахо никъ беш я я.

Хьалха хоам баь ма хиллара, «Венера-13» яха автоматически станци урагlъяхийтай 1981 шера 30 ноябре. Межпланетни траекторех никъ беча хана автоматически станце борта тlа оттаьча приборий ноакъостаца рентгеновски излучене, межпланетни плазма маьлха михеи космически зlанорийи тохкаш даьд. Цуна цхьаьна французски программага хьежжа гамма-излучени галактически хьаьдла моттигаш белгалъяхараи мишта хараи эксперименташ яьй, хlаьта иштта Австре специалисташа кийчъяьча магнитометра ноакъостаца межпланетни магнитни поле техкай. Никъ бара программага хьежжа, 1981 шера 10 ноябрей 1982 шера 21 февралей станце никъ бара траекторена коррекци яьй.

27 феврале Венера атмосфере чуяла шин дия шин бий сен хьалхагlа. lойоассаю аппарат хьакъоастальчул тlехьагlа «Венера-13» аха станци пролетни траекторе тlа яьккхар.

lойоассаю аппарат секунда 11,2 километр никъ беш Венера атмосфере чуяхар. Атмосфере тормоз техачул тlехьагlа, хlаьта 47 километрага кхаччалца парашютаца lолохьенначул тlехьагlа, аэродинамически тормозной устройстваx пайда а эцаш lолохлуш яр аппарат.

lойоссаеш йола аппарат lолохлуча хана цу борта тlа оттаьча lилман приборашца комплексни тохкамаш дир, атмосферан морхийн химически а изотопни а состава, морхи тlаь структура, хlаьта иштта маьлха излучене спектральни анализа а атмосфере хулача электрически разрядий а регистраце тохкамаш дир.

lойоссаеш йолча аппарата тlа оттаьча телефотометрий ноакъосталца Венера тlара хьаккаьлад гонахьарча моттига панорамни сурташ. Цхьайола панорамаш цlеча, сийнача, баьццарча светофильтрашца яьха я, цо торо хулийтаргъя эггара хьалха планета тlара бесаш дола сурташ хьаде.

Никъ бара программе лоархlаме моттиг дlалоацаш хийнад принципиально керда декхар — Венера породий элементий состав мишта хьажара грунта проба йоаккхалга. Цу тlулакха lойоссаеш йолча аппарата борта тlа оттаьяр гонаьха -157 градус температурен 89 атмосфер давлени йолча хьалашка бурув тоха, проба йоаккхаш, рентгенофлюоресцентни анализ яра шин эзарза гаргга давлени лоаьхьача, Цельсегlа 30 градус гаргга температура йолча герметични отсека цуна транспортировка еш йола грунт хьаьзда устройство. Цунца цхьана планета сейсмически активность мишта я а хайнад, хlаьта араяоахача приборана естественни хьале йолча грунта физико-механически свойстваi а боарам бистаб.

lойоссаеш йолча аппарата системайн приборийн балхи хьанъехьара даннеш «Венера-13» яхача автоматически межпланетни станцега а кхоачаеш гаьнарча космически бухlама средствашца хьаэцаргдолаш лаьттантахьа ретрансляци яьй.

«Венера-13» яхача станце борта тlа оттаьй Владимир Ильич Ленина барельеф тlайола вымпел, хlаьта lойоссаеш йолча аппарата тlа — Советски Социалистически Республикай Союза герб тlалатта пачхьалкхен знак.

«Венера-13» яха станци яхачул тlехьагlа диъ дия бинсен даьлча урагlъяхийта «Венера-14» дlахо никъ беш я, 5 марта планете йисте а кхоачаргья. Гаьнарча космически бухlамий центр дlахо межпланетни станцешта урапленш еш я.

СССР lилман Академе институташ хьайицача информацена обработка еш я.

Кердача космически экспериментах хьахиннараша дикка дукхагlа хlамаш довзийтаргда Лаьттана гаргагlа йолча маьлха система планетах.

Венера яхача планетана тохкамаш дара дахьье кхерагlдаьннача lаьламате хоа кхайча хlамана еаьста ма дя еррича доалаенна дика хилийтара космосе тохкамаш делга дlахо дегlадоаладара йола КПСС XXVI съезда исторически решенеш зораагlа ца йолаш кхоачашеш хилара.

МОСКВЕ БАХКАР

1 марта официальни визитагlа Москве кхаьчай Польски вlашагlкхайтача болхлой парте Центральни Комитета хьалхара секретарь, ПНР Министрий Совета Председатель Войцех Ярузельски [illegible]

[illegible] (ТАСС).

РАБСЕЛЬКОРА МАССАЗАРА ГlУЛАКХ

Болхлойн юртийн корреспондентий республикански слетах йола уйлаш

Оаха хоам баь ма хиллара 26 феврале Нохч-Гlалгlайчен рабселькорий слет хилар. Цига дийцар кlеман иноми хьурмаш дара, пачхьалкхаштан дисциплина чlоагlъяра, бахама доал но дари духхьал лоаттабеча накъосталь цар лоаргlан хабрах дола доъ.

[illegible]

Халкъий доттаг1алах дьнна беркат

СЕНАХ ЛАТТ ВАЙ НИЗ

Советий шоллаг1ча Еррироссийски съездо 1917 шера 26 октябре хьакхайнадир. Советски 1аьдало Россе дахача деррига къамашта шоай ламе дахара бокъо лургаь ахина. Х1аьта 9 ноябре Советски правительства т1айпача «Россе дахача халкъий бокъоний Декларацие т1ач1оаг1йир ленински къаман политика кертера принципаш Х1аьта цу хана дела царна лоарзаг1а йоалаш хьайоаг1а Советски Союза Коммунистически парти.

Дукха ха йоаццаш «Сердало» т1а Котиев Ахьмада язъяьча статья т1а ма дувцара, вай мехка дахача халкъий доттаг1ал хало техка а моастаз санна ч1оаг1а я да. Белггала аьлча, вай т1ема а къахьегаме коталонашта, наха коммунистически кхетам луча доахача толамашта ларде уллар на да.

Вай республикаца, сий лахарца дувзадена массехк бакъ х1ама дувцарг1а аз. Ишта, граждански т1ема шерашка, низ болланза йола Советски республика йохае чурен арахьарен контрреволюци, массе тайпара интервенташ оарцаг1баьннача хана, царна шоай са декха духьалъоттар Россе дахача дерригача къамий къонгаш мехкарийн. Цу къовсама юкъе дикка дакъа юкъедихьар з1амигача г1алг1ай халкъо а.

Деникина ордингаш вай республика доазон т1а яьлча Доланха-Юрта царна духьале еш баьча т1ема ц1аккха сийле йоргъан. Укхаза т1ема кийчо ч1оаг1а йолча к1айгвардейцашца, г1алг1ашца цхьана латаш хилар царна г1онна баьхка кхыча къамий викалаш эрсий, гуржий, черсий, х1ирий, кхыбараш. Советски 1аьдало шоашта сина парг1ато цхьанна х1аманца шоаш хувцаргйолаш боаццалга д1агойтар г1алг1аша Экажкъонгий-Юртен Сурхот1ен даьча т1емашка а.

Революце сомабаьхе, классови сакхетам яйбаь болча г1алг1айчен къахьегамхоша цу шерашка а д1агойтар шоаш интернационализма дог-уйлен г1улакхаши доахкаш хилар. Цу хьакъехьа доаладе масалаш шоьтта долаш да. Ишта, 1919 шера Аха-Боарзе юхе к1айгвардейцашца хинна т1ом чакхбаьлча Зангиев Асхьабен Ибраьхьимен боабарах к1алхарбаьхар ц1езкархой, цу дакъе Савкин Григорий а. Ишта, ц1ийца ч1оаг1дена да вай вошал.

Советски нах машара шерашка социализм хьалъе эттача царна юкъера доттаг1ал, уж в1ашн г1о де кийча хилар к1аьгга гучадаьлар Днепрогэс. Кузбасс, Донбасс санна йола сийлен г1ишлош ялъеча. Цу тайппара, дукхача къамий викалаша дакъа а лоацаш, вай республике хьалдаь даьккхар Алханчуртски канал а.

Вай доттаг1ал дохаде йиш йоацаш хилар хьахьекхар Сийлахь - боккха Даймехка т1ом лаьттача шерашца Тийшача балхах хьалбнаа хиннача фашистски г1ирахошта дага хиннадар, вай халкъаш в1ашин хийра дахарца, царна юкъе ц1ур боллар на лоаппача хана Советий Мохк д1алаца, деррига къамаш торахтаде Х1аьта советски нах, деррига халкъаш т1емо т1аоттадаьча 1азапо кхы а ч1оаг1аг1а кхотадир!

Т1ема хала наккъаш деш Сталинградера Праге кхаччалца вахе вийзав са. Цу юкъа делали майрали гойташ шоай Дахе бахьан байна а Коталон ди хьат1аоттаьна сийца цхьана хинна а доттаг1ий вена д1апаллалца биццургбац сона. Царна юкъе бар дукхача къамех бола нах: эрсий Сорокин, Загоровский, Ушаков, Мохначев, украинцаш Грига, Гутора, нохчий Гуносов, Межидов, х1ирий Дугаев, Беруев, дукха кхыбараш. Т1ем т1а тоссадена ча доттаг1алал ч1оаг1аг1а цхьаккхи х1ама хургдац аьнна хетац сона. Х1ана аьлча, ше шийн вахар д1а я луш Даьхен г1улакх д1адахьарал сий долашаг1а х1ама хила йиш йоацандаь Х1аьта аз сий ца дойнйтар дукха шоай сиеош д1аделар вай мехкарча 20 миллион саго. Дицдала йиш йолаш х1амаш дац уж, цудухьа х1ана кхуйш йоаг1ача т1ехьено кхеталеш хила деза цхьал хала лаьхка йола котало вайга кхоачарг ца хилар вай мехка даьха деррига халкъаш Коммунистически партена гонахьа в1аши кхотадена хиннадецаре.

Т1ом чакхбаьлча доазол арахьарча скептикаша къамаьлаш дора т1емо ль човнаш д1алхара вай мехка итташ, б1аьш шераш эшаргда, ахаш Юха а уж г1алат баьлар вай халкъа низ, хьинар боккъонца довзаш ца хиннадаь! Лоаццача юкъа юрташ, городаш юхаметтаоттаьь. Т1ом хьалехьа хиннача экономика боарамга кхача караг1даьлар вайна Цул т1ехьаг1а СССР хинна хувцамаш доазол арахьара доттаг1ий санна вай моастаг1ий а цецбоахаш да.

Цу хьакъехьа хьожаргда вай алхха тха Наьсарен районе къахьегамхой вахарга.

Дика хет Назране керда йоккхий предприятеш, социально - культурни г1ирсаш хьалдаь а цох город хинна а. Кхы а ч1оаг1аг1а г1адвуташ я цул экономике, къаьстта юрта боахаме укх т1ехьарча шерашка хинна дика арзалонаш. Шоай планехи декхарехи лоархо уж. Цу дерригнех доал г1алг1ай санна, районе бахаш а болх беш а болча кхыча къамий викалий а лакха: эрсий, нохчий, татарий, украинций, х1ирий, кхыбарий Оаг1ув оаг1ох а тоха, цхьа интернациональни декхар — КПСС XXVI съездо халкъа хьалторо яйрдухьа мехка хьалхишка оттаяь программа — кхоачашъяра хьинаре къахьегаш ба уж. Цудухьа ала а доаг1аш сал царех керда исторически юкъарле — советски халкъ аьнна!

Сона дика дагайоаг1а т1емашта юкъасиа йоаца хьалхе хург ма йий аьнна кийчо с йиш йоаца 1алакмате йоккхий харонаш т1айтта хакиш а Лаьтта игарца ч1оаг1а йохайир городаш Ашхабад, Ташкент, Дагестана цхьайола районаш. Царна новкъостала оарцаг1баьлар вай берригача мехка баьха нах. Х1аьта х1аналчул т1ехьаг1а а цу тайпара с моллаг1а кхыйола низалкъала хало шоашта т1аотте шоаш цхьаь бусарг ца хилара дог тийша ба советски нах. Т1аккха дуней т1а цул доккаг1а фу хургда?!

Дукха х1ама д1айийча моллаг1ча кхыча советски саго а санна аз доккхал ду вай мехках, сай халкъа карарг1даьнначох, цун тахенарча иралерча вахарах Цудухьа, оаха, ветеранаша тхоай декхар лерх1 цу дерригие хам беш, сий деш къона т1ехье хьалкхееяга. Цу хьакъехьа дукха къамаьлаш хул са карийча нахацеи мехкарашцеи. Х1аьта цар сийлеца даьй революционни т1ема, къахьегама традицеш д1ахо ебаргхиларах дог тийша а ва со. Ленина васкеташта, даьй зийча г1улаккашта ше тешаме долга хьагойт къоначо нолхалено х1ара денпарча г1улакхашца. Цу даькъе кхоачам ба алхха са шин вош Малхбузен Сибирег1ен гаьзаш карагрлаьча къахьегаш волла белгалдаьккхача. Цу тайпара сийлен г1улакхаш кхоачашдара ч1оаг1а т1ера хила а хиннаб, х1аьта х1ана а ба кагий нах.

Цхьан дешаца аьлча, машара хана а сийле яккха, турпалал гойта безам болчоа мел эша хьалаш долаш да вай мехка. Сий къамаьл цу даькъе цхьа масал доаладеш чакхдаккха безам бар са. Массехк шу хьалха центральни газеташа дувцаш дар Экажкъонгий - Юртара Советски Эскаре г1улакх де вахача Сапралиев Абукара караг1даьнна денал дола г1улакх. Ша т1ара ахка вода эпсар Ященко, шийг дег1 духьал а тесса, 1оажалах к1алхарваьккха хиннавар цо. Из дарах цунна елар «За отвагу» яха медаль. Цу тайпарча г1улакхех даим хьалдиза хиннад советски наьха доттаг1ал.

М. ГАДАБОРШЕВ,
парте а т1ема а ветеран.

КЕРДАЧО ШЕРА ЛУ ПАЙДАШИ МИЛЛИОН СОМ ГАРГГА

АЗЕРБАЙДЖАНСКИ ССР. Серебровске ц1ераг1ча мехкдаьттен газ йоакхача управлене толаме чакхдаьннад газоконденсатан йоакхача моттигашка кердача способо тара кулийт прикондкийчьяй 1алама газ транспортаци д1аяхьийта кийчьйрна чакхьчхараш йолча Еррикотозин 1илма тохкамеш проектнии института а «Каспморнефть» яхача объединене а болхлоша. Цу способо таро хулийт приконтактни скважинаш оалачара газоконденсаташ йоахилга 1елаше Цхьан хинна йоакх 1алама газ, конденсат, мехкдаьтта. Технологена чуйоаг1а ишта боарамаг1а болх барен лаьттан ченаш лорапра т1аерзальни мероприятеш.

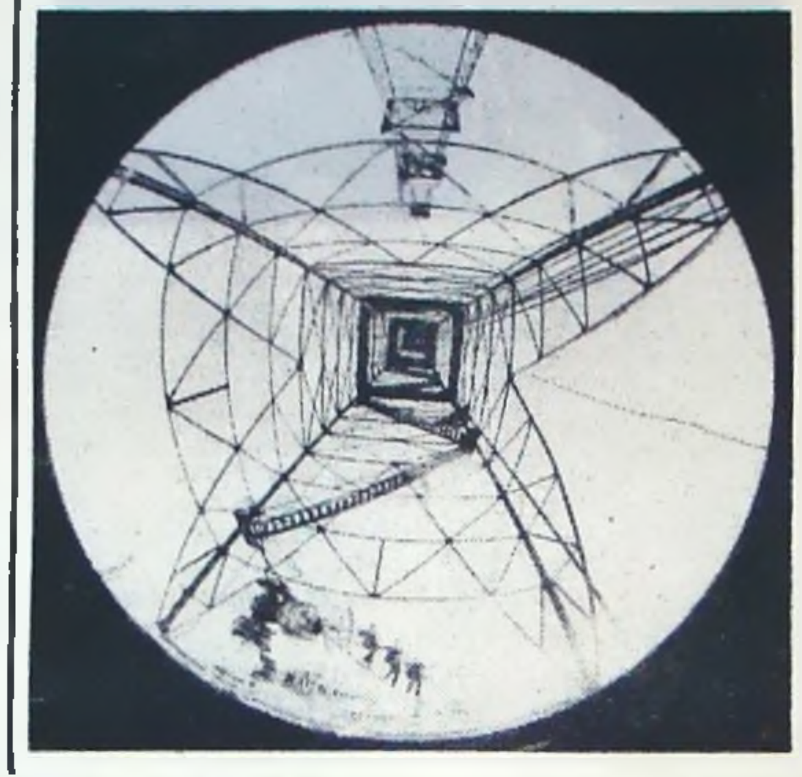
Из способ балха юкъе йолларах шера боала экономически пайда ши миллион гаргга сомага кхоач.

СУРТАШ Т1А: 1. Мехкдаьттен газа йоакхача кердача способа тохнамаш дича хьахуларан дувцаш ба. Аьрдехьара аьт1ехьа: мехкдаьттен газа яккхара управлене керттера геолог А. Сираджев, геолог Н. Абуларов, Серебровске ц1ераг1ча мехкдаьттен газа яккхара управлене начальник, технически 1илмай кандидат Ф. Мусаев, института группа кулгалхо Г. Дурмишьян, промысла геологически отдели начальник А. Самиев.

2. Серебровске ц1ераг1ча форда промысла керда буровой.

О. ЛИТВИНА суртаж.

ТАСС фотохроника.

КПСС обкома политически дешара ц1ах1а парте горкомий, райкомий, предприятий партийни организацей парткомий политически дешара кабинетий заведующий семинар хиннаьхьар. КПСС XXVI съезде ... доклад т1а йоаладьча указанешкен «КПСС XXVI съезди решенешка хьежжа партийни дешар д1ахо эрзадоаккхаш тохарах» болча КПСС ЦК сопамгеи хьожжа пропагандистий болх

Балха опыт йоашхаш хилар

кхы а товбарп политически дешара кабинеташ баьча балха цхьайола итогаш йир семинара доахьашхоша.

Пропагандистий кадрашца беча балха т1а пайда ийбеча хинаре формаех дийцар шоаш къамаьлаш деш Старопромысловски, Советски, Шелковской районий политически дешара кабинетий заведующеш ш. Н. Н. Юсенковас, С. Д. Хадулаевас, Р. Ф. Романовас, КПСС Гудермесски горкома политически дешари кабинета заведующе Т. Г. Курицынас хьайоазийтар шоай цхьайолча партийни организацеша ледувг1арий общественно-политически практика чакхъяккхара дакъе 1оаьча опытах, цу хьакъехьа дукха ха йоацаш, района пропагандисташа дакъа а лоацаш, чакхъяьккхача 1илма - практически конференцех.

КПСС ЦК соцамга хьежжа карарча шера республике духхьашха в1ашаг1ъехкай къоначча коммунистий школаш. Цар чулоац 1281 саг. Гудермесски Грозненски районашка в1ашаг1ъехкача цу тайпарча школай балха опыта анализаш йир семинаре.

Доттаг1ал ч1оаг1лу

Дукха ха йоацаш Назрановски «Электроинструмент» яхача заводе клубе гулбелар социалистически яхь лелаеш йолча предприятешкара викалаш. Укхаза бар Сухуми яхача городера «Сухумприбор», Орджоникидзерча «ОЗАТЭ», Нальчикерча «Севкавэлектроприбор», Грозерча «Электроприбор» яхача заводашкара викалаш.

В1ашаг1кхетар хьадийллар «Электроинструмент» завода директора Зурабов Мухьмада. Цо аьлар:

— Дукхача шерашка социалистически яхь лелаеш хьайоаг1а вай коллективаш. Хьалхаг1а уж йиь мара яцар. Укх шера вай коллективашта лаьхийтай Нальчикера «Севкавэлектроприбора» коллектив.

Цул т1ехьаг1а М. Зурабова дийцар шоай коллектива г1улакхех.

Гулбеннарашта хьа1хашка ишта къамаьлаш дир «Севкавэлектроприбора» завода партийни организаце секретара А. Сапос.

«Сухумприбор» яхача заводерча ОТК начальника заместителя Сунгалова Нинас, «ОЗАТЭ»-рча парткома секретара Куланин Николая, «Электроприбор» завода директора заместителя Леснин Виктора. Цар дийцар шоай коллективаша д1адахача шера даьхача толамех.

Цу динахьа комиссе социалистически яхь котъаьн...

ПУСКОВОЙ ОБЪЕКТАШКА

ДИСАР ДУКХА ДЕЦЕ А...

Х1ара шера хоалуш тоалуш латт вай вахар Наьсарера г1ишлошъерашa укх деношка бахача наха д1аденнад 110 квартира йолаш дола ц1а. Цул совг1а, «Электроинструмент» заводе болх беш болча наха а д1аденнад 65 квартира йола ц1а а.

Х1ана таьнпари д1ахьежача б1арг т1аотташ йоккхи объект а Назране хьалъеш латташ Из я 250 меттиг отгабе лаьрх1а йола районни больница Цул совг1а, укх моттигал лораяри, тоаяра йолча комплексе хургья дийнахьа 600 сага лораш хьажаргбола поликлиника, лаьтта к1алг1оала коридорашца в1ашаг1хетта дай х1ама хьадеш дуй моттигаш, лабораторешь, дарбан балха эша кхы йола помещенеш.

Г1ишло хьалъеш йоала Нохч - Г1алг1ай г1ишлошъеча управлене № 135 йола д1а юха лела механизированни колонна коллектив.

Гуйрийна ийс саьхьат доаллаш цхьачар тхо цу объекте. Д1ахьежача б1аргагуш ир чаркхал хьакхухьаш йола машинаш, болх беш боахиннах.

— Мишта лел шун г1улакх? — хет аз мастерг1а Шибилов Абоига.

— Ихелаг1а шу да тхо районни больница хьалъе доладеш. Укх шера вай езача юбилейшна СССР в1ашаг1ъелла 60 шу, Нохч - Г1алг1айчен автономе 60 шу, нохчийн г1алг1айн шоай лоламаг1а Россеца юкъебаха 200 шу дизара денощна иньккха д1апла лерх1 оаха. Комплекса сметин мах 2 миллион 607 эзар сом ба, керда шу хьат1аккхоачача хана тха г1ишлошъерашa пайда ийна баьннаб 2 миллионаш 349 эзар сома. Укх шера тхо пайда эша белаш да 258 эзар сома. Лоаццаь аьлча, — йоах мастера, ер объект йистенъина хургьар хьалхаг1а цхьацца кхоачамбоацараш хиннадецаре. Х1ана аккордно - премиальни нарядех болх бу бригадаша. Новкъарлонаш йоацаш къахьета йиш йолча деношка гаьнна т1ехкхоачашъю коллективаш шоай балха норманаш, цхьабакъда, х1ана а наг-натахьа нийслу техна цхьайола новкъарлонаш.

Масала, во лел автотранспорти болх. Сунженски а Назрановски а автотранспортни предприятеи автобусашца районий тайп - тайпарча юрташкара хьакхувл оаха тхоай болхлой Кест - каста т1ехьюоа машинаш в1алла хьа ца йоаг1аш моттигаш а нийслу Ишта Т1ой - Юртарча Мерешков Т1ахира ялх сагах латташ йола бригада ц1аг1а яг1а цхьа к1ира ха яьннай.

Башенни кранаш т1а болх бу нох хьа ца боалабеш сена лоаттаю цкъаза б1арчча бригадаш Массаза а г1ишлошъераш д1а-юха кхувлара т1ач1оаг1ъяьча транспорта т1а водителаш а бац тахан ц1аш кхоана кхыбараш хул Цунга хьежжа бехктокхаме ца хеташ леладу цар шоашта г1адина г1улакх

— Цхьаькха а х1ама белгалдаккха белам ба са, — йоах цо д1ахо. — керттера бахьан да — г1ишлон материалаш ца тоьар. цар дикал лохо хилар Кхоачам болаш да, х1анзалца пенашка д1алхийтача еттача кирпишках дукха еха хилар лаьрх1ача Назрановски кирпишкаш еча заводера хьахехьаь кирпишк цхьаннаха марка йолаш яц Х1ана из ... ремонте латт, цудухьа ... Грозерча ... кхухьа кирпишк дика я, х1ана тха болх дика д1абода.

Бакъъув Шибилов Абоь, объекте дукха балхаш чакхдаьккхад хьалъетта йистедьнна я керттера корпус, поликлиника, берий отделени, инфекционни отделени, хозкорпус, пищеблок. Х1ана йисар патолого - анатомически корпус а г1ишлошъеча механизаци ира йолча управленехе (УМС) чакхдаьккхад укхаза лаьттенцара балхаш. Деррига болхлой х1ана еррига лаьхе йийцача корпусашка, отделенешка йовиьаш йоахкаш боахк.

72 саг юкъе воаг1аш кхоъ бригада я укхаза къахьегаш. Шибилов Абос ц1ераш йоах дикаг1болча г1ишлошъерий. НМК меттел, еррига управлене а йоазаш я Мерешков Дауда кулгалдеш йола комплексни бригада 32 саг ва цу коллективе, х1арапена шишша - кхоккха г1ишлон балхий говзал а хоаш къахьегаш ба уж. Царех ба каменщикаш Ильясова Рукъет, Чилиева Тамара, Ажигова Фатимат. Ишта ба Пугоева Исма1ала комплексни бригадацара каменщикаш — Камураев Мухьмад, Евлоев Мустафа, штукатураш Ужахова Аьсет, Харсиева Рукъет, электросварщик Ажигов Бекхан, кхыбараш.

Дика толамаш доахаш къахьег укхаза шофера Батыжев Хьажбикара, башенни крана крановщика Евлоев Мовле, кхыбараша. Цар болх дика бар бахьан долаш цхьа минот эсхьа йоаяц болхлоша. Г1ишлошъерех дукхаг1бараш пачхьалкхен совг1аташца белгалбаьха ба. Мерешков Дауда кулгалдеш йола комплексни бригада коммунистически къахьегама коллектив яха ц1и лелаеш я, д1адахача шера социалистически яхье котъаьннай из.

— Х1анз шелал а латте — йоах бригадира Пугоев Исма1алас. — цхьа минут зехьа ца йоаеш къахьегаш ба тха г1ишлошъераш, дукхаг1дар хьадаь даьннад тхо, дисар дукха х1ама дац. цхьабакъда, тоъаш яц корий, наг1арий блокаш. Х1ана а болх бе болабеннабац «Кавэлектромонтаж», «Кавсантехмонтаж», «Каввентиляция» яхача управленера болхлой. Деррига балхаш чакхдаьхача болалу уж оаха бла болх толхабе. Шоай хаппахьа болх ца барах дукха новкъарле ю цар тхоца.

Наьсарен района къахьегамхошта больница комплексе хьалъеча лоарх1ам мел боккха ба дувца а дезац. Грозне, Орджоникидзе, кхыча моттигашка к1езига ахал наьсартой лорашка, шоай больница ца хиларах. Эпар, лаьрхьа дийцача бесса, г1ишлон материалашца болхлой дикаг1а 1алашбелга да. Оаха дог доах Нохч - Г1алг1ай г1ишлошъеча вай лаьхе йийцача управлене кулгалхоша из дош тохкаргхиларга а, пятилетка шоллаг1ча шера т1аьнца декхараш толаме кхоачашде Наьсарерча г1ишлошъерашта СССР а вай республика а 60 шу дизара ц1еш дездергдолча дийнахьа из объект чакхьяккха новкъостал дергхиларга а.

А. САГОВ,
тха соб. корр.

МОСКВА. ...

Я. КОШКИН, ТАСС фотохроника.

КОСМИЧЕСКИ ТОХКАМАШ

СОВЕТСКИ КОСМОНАВТИКА КЕРДА ЛАКХАЛЕНАШ

Вай мехка белгалъяь космически тохкамий программа планаг1а кхоачашъеш а Ч1оаг1а дукха хилар чакхдаьннача шера керда эксперименташ Советски космодромашкара ураг1а яхийтар 120 совг1а космически аппарат. Уж яр 1илман, метеорологически, бувзама спутникаш, автоматически планеташта юкъера станцеш, лехкаш дола кемаш. 1981 шера хинна ча событешта юкъе, шеко яц, керттера лархIа дезаш дар да «Салют-6» — «Союз» яхача орбитальни 1илма-тохкама комплексаш т1а советски космонавташа д1аьхкача хана лехкаш никъ бара программе «Интеркосмос» программаг1а дуней халкъашта юкъерча экипажаша баь никъ толаме чакхбалар.

1977. шера 29 сентябре орбита т1а яьккхача «Салют-6» яхача станце т1а болх беш хилар пхиь керттера экспедици цхьайтта хьажа яха ена экспедици Лехкара режиме станце бола баь за 676 дии бийсеи яр 32-...

Ишта эффективность тохкамаш ...

космически тохкамий эффективность.

«Салют-6» борта т1а экипажаша кхоачашдьаь фундаментальни 1илмаш дег1адоаладаран царех хальъа боахаме пайда ийбаран т1адерзадаь дола 1600 геофизически, астрофизически, технологически, физико - технически, медико - биологически тохкамаш эксперименташ. Лаьттан 1алама ресурсаш йовзара фотосъемкаш яьй Советски Союзен кхыча социалистически мехкийн территорена. 1оиьаь космически полета хьалашка тайп - тайпара йола материалаш покрытеш хьаяра технологи шаьръяра опыт. Дьича тохнамехи, экспериментехи хьахинарех пайда ийбу хьинта боахама тайп-тайпарча доаьной 1илма-тохкамеи производственни организацеша.

«Салют-6» яха станци сигала лелаеш хиннача хана д1ахо дег1адаьхар социалистически мехкий 1илманкоша цхьана ду балхаш. 1979 шера март беттагара 1981 шера май беттага кхаччалца йолча юкъа «Союзи» «Салют-6» яха 1илман станцин санна долча советски космически кемаш т1а сигала яхар ийс дуней халкъашта юкъера экипаж. Советски космонавташца цхьана лаьттенна юххера орбите болх беш хиннаб ЧССР, ППР, ГДР, ВНР, СРВ, Куба, МНР, СРР граждане.

космически экипажаш кийчъеча, х1аьта ишта «лаьттан» медицине.

Керт1ерча экспедицешен цига хьаьза яхача экипажашен баьча наькъо боккъонца кхоачашйир орбитальни станцешa экипажаш хуйца а хувцаш д1аьхкача хана болх беш отработка яра лоарх1аме этап Цар еипача даьнеша хьаелл Советски космонавти ка магистральни никъ хургбола дилла болх бер1бола орбитальни 1илма - тохкама комплексаш хьаяра перспективаш.

Перспективни космически аппаратий конструкце системашен элементашен тохкамаш дара и, х1аьта ишта йоккхий габариташ массеш йола орбитальни комплексаш в1ашаг1йохкара методашта отработка яра а йолча «Космос-1267» оалача спутникца цхьан автоматически режима сигала т1отла лелаш а х1ана укх сахьате «Салют-6» яха станци белгалъьяча программага хьежжа д1аьхкача хана оча космически полета хьалашка тохкамаш деш латт комплекса бортовой системашен оборудованеш.

Толаме чакхдоалаш латт автоматически спутникий г1онца космически аре йоаларан кхарасрзларии дуней халкъашта юкъе цхьана г1улакхаш лелаиар Д1адахача шера а санна укхаза...

хоша дакъа лоац 10 июле ураг1ъяхийтача «Метеор — хаоттам» спутника т1а еча цхьаькха космически эксперимента юкъе а. Цу спутника т1а а оттаьй ишта болгарски 1илман аппаратура комплекс.

Д1ахо цхьана г1улакхаш леладу социалистически мехкаша Лаьттан 1алама ресурсаш тахкара, Дуней океан боазара лаькъе а. Масала, Дуней океани Лаьттан т1ехен комплексно йовзара методашта, х1аьта ишта фордаш т1арча а лаьттарча а экспериментальни станцешкара 1илман информаци автоматически гулъяра системана отработка яра 1981 шера 6 феврале ураг1ъяхийтаяр «Интеркосмос-21» оалаш йола спутник. Спутника 1илман аппаратурен 1илман информаци гулъяра а д1агелара а телеметрически системен хьаьнй ВНР, ГДР, СРР, СССР, ЧССР специалисташа.

Шин оаг1онни юкъерча къийлен т1а деш1ауш СССР Францеца, Индеца, Шведеца, Австреца цхьана леладу г1улакхаш.

1981 шера сентябрь бетта Францеца цхьана г1улакхаш леладара программага хьежжа ураг1ъяхийтай «Ореол-3» яха спутник. Из 1алашъяй советски французски специалисташа хьалхача аппаратурица «Ореол-3» ураг1ъяхийтар из г1ехьарча ...

«Бхасара-2» яхаш хинна спутник советски космодрома т1ара г1аттар — шин мехка 1илман коллективаша цхьача ду балхаш беркате хилара дола къаьгга тешал. Кердача космически аппарата керттера декхар да Инде специалисташа кийчъяьча телевизионни аппаратураи микроталг1еи радиометрийн г1оица Лаьттан 1алама ресурсаш тахкар.

1981 шера 30 октябрей 4 ноябрей Советски Союзе ураг1ъяхийтай 1982 шера март бетта Венера йистошна кхача сааш йола «Венера-13», «Венера-14» яха автоматически планеташта юкъера станцеш Советски 1илма даьхад ца тамаше планета йовзара даькъе г1ордаьнна, приоритетни толамаш «Венера» оалача серена чуйоаг1ача царел хьалхаг1а ураг1ъяхача станцеца йиш хилийтай дукхьалларча наькъаца дустамаш а даь планета химически состави атмосфера параметраши йовза. Дустамаш даьд цун т1ехен т1а, хьалхьалтай 1оуяхийта аппаратан 1охиппача моттигаш уникальни панорамаш.

«Венера-13», «Венера-14» ураг1йолхача хана тохкамаш дергда космически ара ураг1йолхача рентгеновски а гамма а излученешкеи магнитни полешкеи ...

Геннадий МАКСИМОВ (АПН).

200 ДАИМ ЦХЬАНА

Исторе берригача ЛЕЛАМЦА

Ши бIаь шу хьалха чакхьаьннай нохчийн гIалгIайн шоай лоIамагIа Россена юкъебахара процесс. Цу езача событе 200 шу дизар ханага диллача цхьаькха сийлахьча денна — Нохч-ГIалгIайчен автономе 60 шу дизара гарга хилар теркал а деш, решени тIайийцай уж шиккхе а юбилей вай мехка халкъий сийлахь - доккхача доттагIала цхьа цIей санна а лаьрхIа 1982 шера октябре сазе аьнна.

Исторе лелачи шин дерригIен юха лостаргIоадаши хьабоагIа. Белгала аьлча, на гуш да, карабулакхийн гIалгIайн керттерча группаша 1762-чей 1770-чей шерашка российски подданство тIаэцар белгалдаьккхарах, нохчий обществашцара бувзамаш тIехь-тIехьа чIоагIлуш хинна хиларах. Даим чIоагIлуш хинна тенденци чакхьлар 1781 шера, нохчий дерригача керттерча обществашта дуккха къамаш дахача Россе кхыча халкъашца цхьана «цхьан паччахьалкхенн Даймехкен къоигаш» хила дег тIера лоаш хилар бокъонца бакъдаьча хана, ийсдениа.

Юбилей деза денош гаргакхоачаш латтача хана пайдана а хьашт долаш а хургда вайнах Россена юкъебахалца йолча хана вай халкъий юкъмоттига ИIаьххара понорамага уйланца бIарг лакхар. Цу хьакъехьа чIоагIагIа теркам тIаозаши хIамашта духтIаноаккхаши да гIалгIай истори, кховсенгIа бода юкъара никъ хоржилга мишта лийнад харга диллача.

Къулбаседа Кавказен Малхбоален Европеи бахача наьха кхелаш геттара шарача замаьца ювзалуши вIашагIъуваши хиннай. ГIалгIайче геттара дика тохкаш хиннача профессора Е. И. Крупнова ма яздарра, вар, бронза бIаьшерене дIайола в еина, цул тIехьагIарча кхо эзар шерий событешка гIолла гIалгIайн эрсийн даьша юкъарчал доаццаш шоайла хьоашал тоссаргдолча тIаболабаьб. Теркам тIаозаш гипотеза я Д. Д. Мальсагова «Игора полкех долча деша» тIарча, эрсий князь половцаша есаралла вигачара мукъа ваьккхача Овлурах — Эса чIожера ваьннача вайнаьха сага хьакъехьа хьаоттаьр. Со се из верси бакъ леташ ва.

Уж селла таьнара хьадовгIаш дола эрсаштен байнахан юкъера бувзамаш ГIалгIайчен материальни культура памятникашла а хьа ма хьекхадий Шуан юртарча Мохле доккхача малхарча кашара Iорадаьд шарача замалахьара эрсий жIаргаши герза образецаши. ХIаьта ЖIайрахени Эсеи чIожешкарча юкъерча бIаьшеренашка байнача вайнаьха дуккхача кхыча кашамашкара а кастласта корайоагIа лоаман нахах болча дошо пхьараша кьасто хинна а шарача замалахьа хиначa эрсий образецашта IалаьматечIоагIа тара а йолен хьальнача моттигага диллача царца ювзаенна хинна хилча мегаш йолен дошо гIалккаш.

Кхыметтел монголо - татараш Малхбоален Европе чухьийлхача а Йожихача моттиге Золотой Орда Iаьзал оттадача а маганзар эрсаштен вайнахан юкъера бувзамаш хоададе. Лоаман наха эрсийн майра лийтар юкъарча моастагIчох. Шоай депалахи майралахи дола хIамаш вIашн хеза хиннад царна. Нагахь санна шоай вIаштIехьа даьлча, уж ккича хиннаб вIаши вовнъостала оврцагIбола. Эпизодех цаI ер я. Оздальни эрсий князь Михаил Ярославич Тверской 1318 шера Узбек-хана шин ставке ккайка тIа а воалаваь. Шолжа Яcте, Карабулакхи Плиевли яхача хIалазарча шин юрта юкъе къаьзгIча тайпара вийта хиннав. Веле хьалхагIа цунна улуврча эрсий тIемахоше аьхад цунна «Князь! Хьо наькъаяьккхал нахи гораши ийча да хьона! Веде лоамашка хьалчугIо дьйна — валара мIалхара варгеа хьо!» Гаьннара хьадоагIаш дола на къамаьл — эрсий князь есараллара хьаваннара гIо де шоай вIовний юрташка дIачуаьа, нуцна цхьана бирсача ханетлана духьала отта а цунца дIахо къовсам лоаттибе а гаргарча лоамашка баьха гIалгIай дай кийча хилара дола дизза тешал.

XVI-гIа бIаьшере юкъе нисалехьа тIа-тIа чIоагIлуш лаьттача крепостной Iазапа кIалхарбовла моттиг лехаш байдда лела эрсаши бола нах вай края лоамашкахьа аха баьннача хана уж укхаза бахкар бахьан хиннал ишта арахьара тIабаьхка нах дика тIаэцаши царна Iимерлен вайнах хиларах дIахеза хабар.

Нохчийн гIалгIайн даьй эрсий халкъацарен Россецарен гIулакхаш цахаддаш лела даьннад Московски паччахьалкхе XVI-гIа бIаьшере юкъалхача хана Тийрка йисте хьалкхаьчача тIехьагIа.

1567 шера тIехьагIа доацаш даим шоашта чухьелхаш, хиннача туреино - крымски гIаьрахоех шоаш лоарабайтар духьа кавказнашна дехаргIа Шолж фордах дIакхеттача мотте йиллача городерчи-крепостерча эрсий гарнизонаца юкъарчал доаццаш гIулакхаш лелале волавенна Ушаром-мурза — ококий (Дагестана доалонашта юххе шаьрача ара баьхача вайнахьа) тхьамада. Цо тешаме кхоачашдаьд шин лоIамагIа тIайдеш дола Россе доттагIчуш цхьоагIоаьхочуни декхараш, ишта хилалахь аьнна васнет даьд шин воIагIа Шиха-мурзайга. 1588 шера Шихен цуцна карарча ококашен шоай лоIамагIа тIайийцай Россе подданство. Ишта цу хана нозамо дехар даьд Султан-мурзас а — Дарьяльски чIожерча Ларс яхача гIалгIай юрта да хиннача. ГуржегIарча эрсий посолаша цу хьакъехьа Москве Iояздаьд: «Султан-мурзас яьхад: узденашкарен сийца вошал долча Онокий Шиха-мурзийгарен хезад сона, черсий яьлий Москвина гIулакх де эттаб аьнна, сайца вошал долча Шиха а санна, айса мел йоаккха ха ишта гIулакх деш ликкха безам болаш со а ва. ХIаьта эрсий бIуцa цхьана паччахьа моастагIашта духьала походашка аха бийча ва со. цудухьа из кхоачашде аз дуй а буъ. ТIаккха дехар да кхыйола юрташ паччахьа лораяйтари аьлашка сога гIелал ца яйтари...»

Эрсий - гIалгIай бувзамаш (массаза а хиннадац цхьа моллагIдолен шаьрен) низ чIоагIлуш дIахо ихад XVII бIаьшерене а. Московски документаш тIа тIехь-тIехьа дуккхагIа хьехабу «Калканцаш» (ГIалгIай), «Ерохинцаш» (ЖIайрахой). Лоаман ГIалгIашкахьара эрсашa «даш ийдаьд». 1637 шера ЖIайрахьарча гIалгIай тхьамада Хавсас Ларс. Шуан лхачен кхычен юрташкарча шин таргарча наьхен лоалахойн группаца цхьана московски посольствана чIоагIа новкъостал даьд кердача новкъа гIолла — ГIалгIайченах чакх а яьлча ГуржегIа, лхара. ХIаьта духхьашка киттал кIоарга гIалгIай лоамашка чубаьхка хиннача посолашна бокъонца ше ма дарра дунцаш дола географо-этнографически йоазош дитад вайна гIалгIаех, цар цIен чонех, тIадувхача барзкъех, герзах, Iаьдалех, динах.

XVIII-гIа бIаьшере йолаенача юххье цIоккха а ца хиннача тайпара чIоагIа йолаеннай Къулбаседа Кавказе турецко-крымски агресси. 1703 шера Прикубанье крепосташ хьалъе йолаеннай Турци. ХIаьта 1729 шера йоккха гарнизон чу а йолаш стратегически крепость хьалъе лаьрхIад цо Дарьял кхоачалучча. Чимела юххе. Вайнах бокъонца лоалла оттаба ра нисрам болеш гIулакх дор ц. Лоамаш [illegible] ня барта а [illegible] майрен [illegible] кхерам, султана [illegible] а еш, шоайла [illegible] лаьмаш чIо[illegible] рашна (17[illegible]) [illegible] ча мехка[illegible] Кизляре х[illegible]

сташ, дзурдзукаш, гIалгIай оалаш болча эздийча наха, цига мел бахараша а тIехьа, лех, шоаш Россе цна болча кулга кIал дIачуэцар» аьнна. Цхьабакъда, мехка правительство цу хана тешаме чIоагIа решени тIаэца йиш йолаш хиннац гIалгIай шин подданстве дIачуэцарна хьакъехьа: дунен халкъашта юкъера фактораш нийкъ хиннай.

Цхьабакъда, вIаши юкъера бувзамаш чIоагIлуш, шерлуш хиннад. Къаьстта боккхача лоархIаме хиннад Тийрка йистерча городашцара — ГIизлярецара, Моздокецара, цул тIехьагIа Буроцара торгово - экономически гIулакхаш. Из бакъду цу ханарча йоазоша моттел, археологе дашеша а. XVIII-гIа бIаьшере юкъелхачул тIехьагIарча лоаман ГIалгIайчен лазитникашка къаьстта дукха хул лоаман наьха быте хилийта дIаргIйоацача иаделеция Iаланъени йолча российски фабрично - мануфактурни импорта хIамай ассортимент (тIоаргацаш, хьастамаш; льн, датараш, кIодарч, маьхий, булавкаш, чухьежа кизгаш, доала герз, кхылраш). Вайнаха чIоагIа хоатташ хиннад эрсий кIалаш, белгала аьлча, гата а гата барзкъаш а. Дукха хе йоацаш Цхьоре обществера цхьан малхарча каша чура археолога Д. Ю. Чахкиева корадаьд дега эрсий йовлакх, тIаргIолла даь йовзув а долаш «Купчиха — керечул Клементьева Авдотьяй Московски фабрика». Алашй аздарга диллача XVIII бIаьшере чакхйоалаш хьадаь хила дезаш да иа.

1747 шера Российски правительства бокъонца лаьрхIад шийга подданстве дIачуэца аьнна дехар даь бола гIалгIай виколаш подданстве дIачуэцарах дола дош къоастаде. ХIаьта 1756 шера гIалгIай старшинаша Цоук-мирза Калмамокова, Харитон Мисоса, Амвросий Пахомиева «новкъостащцен дерригача кииштински (гIалгIай) халкъацен» цхьана ГIизлаьрерча комендантага укх тайпара яздаьд: «Оаха, кииштински старшинаша дерригача халкъаца цхьана, 900 саго Российски престола дув биаьб, подданствана тешаме хила аьнна». Цхьа шу даьннача гIолла дIатIанийцав кхы а «тIаьвилла цхьа царна карара ткъаь итти саг. Царна, белггала аьлча, мукъабенна хиннаб «шоай гIулакхашта хийца ГIизлаьре аха».

XVIII бIаьшере юкъе кхоачаш ГIалгIашкахьа дегIабена хиннаб Россеца гаргабахара тIаьбераабаь бIарча болам. Цун шин кулгалхо хиннав, кииштински старшина Авраамий Пахомиев (христианство тIайца гIалгIа) хиларах тарра документаш тIа вовзаш а волаш. Из денал а къонахчал а долаш, тешаме саг хиннав, черсий реакционни феодалий карагIа валар хиннад цун. Цу хана гIалгIашта аггара сагоагIа эшаш гIулакхаш кхоачашдеш хиннав из. Масала, цо дехаргIа, 1761 шера, лоамашкара Iоъварабаьнна шаьрача баха гIалгIай лоалахарча феодалаша чу а хьелхаш, бовхаши бохьа есаралли кхувлаши хиннача хана, бIаьстин аьхкиин кхашка балхаш деча юкъагIа уж лорбе российски эпсар Киреев вайта хиннав шин бIу а болаш. Къахьегаш бола лоамарой дог тийша хиннаб Россе доалахьа болча хана шоашта кхерам кIезигагIа хиларах.

1770 шера бокъонца Россена дIаюкъе баха баьннаб гIалгIай (цу хана а хьалхагIа санна кииштинцаш оалаш хиннад царех). Хьалхарча дунен халкъашта юкъерча соглашенешта оттадаь хинна доалонаш дIадаьха бола 1768—1774 шерашка эрсий-туркий тIом болабаларгIа Россе правительства йиш хиннай гIалгIашка [illegible] реальни политически гIулакхашка жоп дала.

1770 шера 10 феврале ГIалгIай [illegible] Чопанови Мирзахинов. ГIизляре комендата Нейм-ча столице Iо хоам баьб, «шоай обществаш дерригача халкъа цIерагIа бахьийтай уж даим подданстве хила чIоагIа лоаш шоаш хилар хьакхайкаде,» аьнн. Правительство сиппача указанегIа Пейнича ГIалгIашкахьа боккхий виколаш юкъе а болаш делегаци яхийтай «цигара халкъ подданстве хьачуаьцилга» тIа а дилла.

ХIаьта ГIалгIашкахьа сий деш йола представительство вIашагIъеллай «дерригача кииштински халкъа» цIерагIа делаш хиннача 24 старшинах. Соглашенена кулгаш яздьраш а уж ба, хIаьта цу хьакъехьа лаьрхIа письмо а яздь российски IаьдалашкА хоам а баьб. Белгалдоалаш хIама да, Россе подданстве гIалгIай дIачуэцар, берригa мохк вIашагIа а кхийтта, деаддеча март бетта юххе цу лоархIамеча политически акте лаьрхIа дакъа лаца вена академик И. Гюльденштедт вена хилар.

«Кииштинцаш» подданстве дIачуэниш, Россе шийна дехар тIанйиад арахьара тIабоагIача феодальни гIаьрахой кхерамах уж лорбе а шаьрача хьаьнача лаьттешка бахе хиннабара гIо де а. Декхараш кхоачашдир. ХIаьта цул тIехьагIа цхьа ха яьннача гIолла, керттерча кииштински старшинаша шоаш аьхад: «Россе подданство ииэагIа тIаэцийтанц тхога, тхоашта лайна ийцай. Шек ца доалаш тахан а тIехьа а тхо цига...»

Белггала ишта да а цар но, 10 шу дьаьначул тIехьагIа, 1781 шера российски эпсар а наькъахо а хиннача Л. Штедер ГIалгIашкахьа хиннача хана. гIалгIай российски подданстве хилара шеко йолаш цхьаккха хIама бIаргадовизар цунна. Цепта, наькъий дневника тIа дуьй, гIалгIай доттагIал дезаши мьрша бахаши хиларах, шаьрачa моттигашкара паргIата лаьтташ тIа-тIа дуккхагIа цар кара мишта дерзаду (цу даькъе хIинзарча город Назрана таьна гонахьара моттигаш а). Вайнах шийна а болаш, ликхача лоамашка а хиннав Л. Штедер: цо, массанахьа гIолла хьежа чакх а ваьнна, ма дарра яздьд гIалгIай юкъарча эрсатах — ГIалгIашкахьарча Х бIаьшерене хиннача Тхаба-Ерда яхача элгацах.

Шийн «Российски паччахьалкхене дахача дерригача халкъех дола хIамаш» яха болх кийчбеш хиннав академик И. Георги а. Дешахьалхен тIа Iилмахочо белгалдаьккхад: «...Бокъонца Россена кара долча халкъех мара язде лаьрхIа вац со унх тIа». Цу тайпарчарча юкъе ма дарра яздьд гIалгIех а, царца карабулакех а нохчех а.

ТIехьагIа, ях бIаь шу даьлча, гIалгIай лидераша Петербурге Iояздьд: «Российски даькъа доазон тIа дахаш дола тхо, вай юкъарча моастагIаши мел чIоагIа кхерам тIатувсарах, чухехнарах, Назрановски лаьттан тIа эуламаш леладарах юха ца доалаш... оахош биаьча дуена тешаме долаш дуй, цкъа санна дуккхаза а тхоай цIий Iоъахийтад оаха, лийтад тхо, тхоаш а тхоай кердача Даймехка довзонаш а лорадеш...»

...Ишта вай таьнарча даьша алхха ийIсагIа бола нийкъ хержа хиннаб шоай кхелах, шоаш дегIаахарах дола дош къовстадара. Цу наькъо, Россена доал даьча гIолараша, лоаман наха керте лаьттача феодальни исламеки гIоарашна реакционни политика леланьйоллаше а, демократеи социализман сийлахьа идеалаш котъяларга кхоачаваьн. Цудухьа вайна а — вовй мехкахой цу нохчалий таьнарча тIехьенна — карарча юбилейни шера, массаьа а санна, баркал оалаш [illegible]

В. ВИНОГРАДОВ,
Нохч - ГIалгIай АССР Iилма заслуженни деятель, профессор, исторически Iилмий доктор.

АРМЯНСКИ ССР. Цу моттигашкара [illegible] хьена мух, шелал [illegible] лаьхача лоамашка Воротански гидроэнергетически [illegible] объект — Спандарянски ГЭС [illegible] Нишланкойта Бер[illegible] гIабахийтаб цар 1983 шера электростанци [illegible] йолаьлийтари.

[illegible]

СУРТА ТIА: [illegible]

М. ШАХБАЗЯНА сурт. ТАСС фотохроника.

Доазол дехьара

Сальвадорски халкъ майра тIом беш да США-с хьалтоьцаш йолча реакционни диктатура IоткъамаХ мохк кIалхарбаккхара тIехьа. НаргIатен шоай лоIамен хилар дукха гераш бе а дехьа моастагIашта духьала латтара тIехь - тIехьагIа дуккхагIа Фарабундо Марти цIерагIча къам мукъадаккхара фронта мутIарашта юкъе ух сальвадорцаш.

СУРТА ТIА: мукъадаьккхача зонера патриотий митинг.

Пренса Латина — ТАСС сурт.

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАГIА

ТIАТЕНА КЪОВСАМ ЛОАТТАБАЬ ШУ

Шу хьалха ерригача планета тIаьча халкъаша чIоагIа теркам тIабахийти тIайцар парте XXVI съезде новкъоста Л. И. Брежнева яь КПСС ЦК Отчетни доклад. Цу доклада тIа хьаккхайкадир мукъабаьккхача къахьегама низах чIоагIа тешаш хилар, дерригa белгалдаьр кхоачашде йоккха оптимизм йолаши бIубенней хилар. Советски коммунистий форумо могайна хьаьдача конструктивни предложенешна чIоагIбаь бола машара тIахьехам санна терзаш Iовдара Iопдалал адамлен хьанкъал толаш хиларах бола тешам а чулоацаш 80-ча шерашта йола Машара Программа.

Съезд хиннача тIехьагIа дIаяхача хано къаьгга хьахьекхад мел кIоарга а нийса а хиннай цо яь дунен халкъашта юкъерча гIулакхий керттерча тенденцей анализ. Из хиннад вай партен паччахьалкхенои ленински машара политика кхоачашъяра тIехьа кIаьд ца луш лоаттабаьча титанически къовсама шу. ХIара денна миллионаш болча наха кхы а чIоагIагIа кхетаду тIема катастрофа хилар кхерам болча тотальни конфронтацега бода никъ булаш агрессивни империалистически низаш долча хина вай парте кийчъяь стратеги толаме яховчашъярах тийша ерригача адамлен кхел йолга.

Чакхдаьнна шу чIоагIа човлахе хиннад. ХIана санна сел чIоагIа эхь доацаш гуччахьа цIаккха а дийца дац американски натовски шаралашен политикашен СССР-а духьаларча ракетно-ядерни тIема плаший хьакъехьа хабараш. Вашингтона бокъонца йола «крестови поход» яьй машарен вIаши гIойле йолаши тайп-тайпара общественни строй йолча мехкаша цхьана леладеча гIулакхашта духьала. Польшера событеш бахьан долаш ала а гIерташ америкаиски администраце корлаIчъяьна антисоветски, антисоциалистически кампани йоланьй, тIема кийчон даькъе США-га сацо хулийтилга Iалашде а лаьрхIа.

Цхьабакъда, америкаиски натовски воеццина уйлаш кхетачаш лорадгIа долх районех а бIарчача континентех а, масала Европех, [illegible] кашамаш на дайта гIерташ йола тIехь тIехьагIа чIоагIлуш йогIа общественни политически низий духьалени хьалхашка а унташ. Вашингтонерча кхоухам [illegible] духьала бараша магинзар Юкъарчаевропейски совещание доа [illegible] [illegible] Мадриде [illegible]

[illegible]

лаш дац алхха цхьан оагIорахьара низ тIабахийтабар аьнна, шга хьинаре дакъа лаца дола дерригача мехкашен дунен халкъашен.

ЮКЪЕ ЧУГIЕРТАРЕН ДИКТАТЕН НАЬКЪАГIА

ХIара ди тIехьагIа шерлу ВIашагIхийтта Штаташ Центральни Америкага гуччахьа чугIертилга. «Сига бокъонаш лораяра хьакъехьа» шн духь а дунцаш, официальни Вашингтоно финансови оагIонгахьара шерра хьал а лоац тIема кхоачамца гIо а ду шоай халкъ хIаллакдеш йолча Сальвадора, Гватемала, Гондураса диктаторски режимашта. Америкаиски герза къаьстта йоккхий партеш ух Сальвадорерча халкъа духьаларча Дуарте хунта идресагIа. Укх деношка Сальвадора патриотически низий кердача толамаша корзагIъаьккхача америкаиски администраце сихха диктатора тIема техника яхьийтара 55 миллион доллар хьожадаьд. Америкаиски тIема подразделенеш Сальвадоре яхийта тарлуш хилар а белгалдоах Вашингтоне.

Малаш ба DIашагIхийттача Штаташа гIебагIаш тIаоттадьраш? Цу хаттара жоп луш «Дейли экспресс» яхача английски газето ялу: президента Рейгана администраце «демократически» яр санна хьахьокха гIерташ йолча Сальвадора реакционни аьттехьарча правительства хIана леладеш дар сальвадорски халкъа цIий Iоухийта террор я мара ала йиш йолаш дац».

США Централъни Американа чугIерт, Пентагона тIема низа дIахьокха а гIерташ. Си-Би-Эс яхача телекомпане хоам баь ма хилара, «США шин тIема-форда низаш совдаха йоаенна Карибски форда гIа Никарагуан Сальвадорен йистошта юххе». Фонсека заливе лел шпионаж леланра йола чоалхане электронни оборудовани тIалатта америкаиски эсминаш. НанагIа лаьрхIад Карибски форда тIа НАТО йоккхий тIема-форда маневраш е, цига даькъа лоацаш 30 совгIа кема а хургдолаш. «Уж провокацонни маневраш, — белгалдоах Пренса Латина агентстве, — шоай лоIамерча паччахьалкхенашта духьала еллаьча Централъни Америке США-с кхоачашде дерхIача интервенционистски гIулакхашта чудоагIа дакъа да».

Цунца цхьана Потомака йисторни корлагIбаьнна цIесIари дезт: «США-с Карибски форда тIа кхы цхьаькха Куба хьаьхулийтарьяц» яхаш. Духхьал цуьнах лаьт Америкаиски паччахьалкхеший организаце (ОАГ) Вашингтона «Карибски политика принципаш» ювцаш президента Рейгана даьча къамаьла чулоацам. Рейгана мишан бола яхаш дунцача къамаьла юкъе гIолла хьаьхадаш ба Вашингтона диктатора яхар де ца тугача [illegible] паччахьалкхеший кагIагIа цо гIатувсаш болла къерам. США президента къамаьла хьахьоккхар йIаш гIа тебагIаша а долларца а цу стратегически лоархIаме районе шин наьцен чIоагIа дехIаш [illegible]

[illegible]

ле чакхьаьннай Инде премьер-министра Индира Ганде инициативагIа гулъаь индийски столице хинна «Юг — Юг» яха дегIадоагIача мехкий конференци. Форума керттера декхараш хиннад дегIадоагIача мехкаша вIаши цхьана леладу гIулакхаш шердара дешашта консультацеш яри, хIаьта ишта соахка Канкуне (Мексика) вIашагIхийттача хана барта ца доагIаш юкъагIдиса хинна «Север — Юг» яха къамаьлаш юхадIадоладари.

Цунца дувзаденна чIоагIа харцахьа лаьрхIай дегIадоагIача мехкашта юкъерча гIулакхашка империалистически державаша лелаю грабительски экономически политика, нийсачен цхьатарра бокъонаш хиларен ларда тIа дунен халкъашта юкъера экономически гIулакхаш далара массе а тайпара духьале еча Малхбузен дунен халкъашта юкъерча финансови олигархеша деча «новкъостала» неоколониалистски хьесап.

Дуккхача мехкашкарча викалаша чIоагIа критика яьй къамаи экономика чIоагIъяра наькъ гIара дегIадоагIа мехкаш даха гIерташ царна IоткъаМ беш йолча США политикана. Ирана делегата Ардиле США-на бехк дIатIабиллаб дегIадоагIача мехкашта гуччахьа эксплуатаци еш, уж шоайла вIашка кхехкаш хиларах. Индийски делегата Р. Н. Малхотра белгалдаьккхад, америкаиски малхбузен кхычен монополеша тIахьожам лоаттабеча дунен халкъашта юкъерча финансови организацеша къонача паччахьалкхенашта новкъостал делга социально-экономически дегIадахкара цу мехкаша хержача наькъах тийша хила дезаш лерхI аьнна. Куба делегаце кулгалхочо Пелигрин Торрас аьнад, къонача паччахьалкхенашта эшараш теркал ца а деш США-с дунен экономике шоашкахьа совле йола позици хилийтара «Север — Юг» яхача къамаьлашта юкъе саботаш ю.

Вашингтон бехктохкаме оала йоагIа Азе, Африка, Латински Америка мехкашка моцал, къел хиларах, аьнад онетнамски делегата Хоанг Бить Шона. КIайча цIено кердача тIема программашта бIаьши миллиардаш доллараш дIаахийта ца Iеш, гераш Iоадара юкъе ула дегIадоагIа мехкаш СРП делегата ишта гучаьккхар ха барагIа дегIадоагIача мехкий оагIонгахьа и а яхаш гIулакхашка диллача США и цар союзникаши хьаттоя наш йосча Пекино шн духь лелаю политика Вашингтонаца айха политически экономически бувзамаш а леладеш, аьнад цо, дегIадоагIача мехкашка Китая [illegible] «Тревожи товар» тара да, из гIерт къамана шоай лоIамерча паччахьалкхенашн цхьоагIо йохае.

[illegible]

[illegible] (ТАСС)

Социализма мехкашка

Мишта лораергья хьу

Чехословаке наькъашна бIарг кIаьдаш пейзаж цхьатарра хилараХ. Хоза городкаши юкаш хуцалу хьунашна. Кхы цу тайпара нийслургйоацаш хоза я Крушногорки, Инаерсии Шумавски хьунаш, баьццара Татрански кеснваш. Мехка духха я хьунаш, 35 процент мехка территори хьу тIа йолаш я. Цу рузкъах кхом беш пайда эн Чехословаке.

Хьу — из я геттара лоархIаме бийдал, цох ю мехка промышленни продуцие пхи процент. ЧССР-е хьу нийчъяра болх лелабу Iилман ларда тIа. ДIаяхача пятилетке (1976—1980 шераш) укхаза кийчъяьр 57 миллион гарга кубометр хьу. Цу юкъа хьуна майдаш шеръялар 2,7 процент. Карарча пятилетке дIайоагIа гаьнаш кхесча питомника ханза 500 гектар шерлургья. Цу тайпара 1985 шу даьлча хIара шера 220 миллион га дIайоагIаргья. Гаьнаш шоаш дIайоагIача районашка хьежжа пайда баларга хьежжан къоастаьь я питомнике.

«Хьу — массаза юхаметтаоатта бийдал я, из вайцига тоъал а я, — язду «Кветы» яхача журнала — Бакъда, из бахьан долаш цох кхом ца беш хила мегаргвац. Шийна эе доацаш цун яла йиш йолчул совгIа хьу теда мегаргъяц». Опыто хьахьокх, из декхар кхоачашде йиш йолаш хилар. ХIаьта из де йиш я хьуна эе а ца хулаш, хьу чакхйоаккхача промышленноста бийдал тоъам болаш а хургьйолаш.

Масала, Вшерадицерча «Велокс» яхача завода силаде чьакхьаьча хIара хи тIеххьарча шолхата кхаччалла чакхйоах. Коасти опилкаши йоагаю лаьрхIа яьча котельне. Цу тайпарча коастен опилкаш пхийтта кубометро деанен бийсаннен шиъ ах эзар литр мехкдаьтта кхоадайт.

ХIаьта хьу чакхйоаккхаш коасти опилкаши меттел юккаш, шолхаш, ткъовролаш совйоал. «Велокс» лаьрхIар цу хIамаехи, портландески цементахи, кIирахи цементно - стружечни плиташ е. Уж йолх беттонни балхаш деш опалубка еш арданха меттел. Цул совгIа из опалубка хьацайоаккхаш йита а мегаргья. ГIишлон конструкце дакъа а хинна дIаотт из. Цу тайпара хьалдаь 35 сантиметр сома бола цIен пен 90 сантиметр сомал долча кирпишка пенал дикагIа йовхал чуссоцаеш а новкъа йоза гIараш чакх ца йоалийтаж а хул. ХIаьта гIишлo яра болх шоаьа сихагIа а бода. Цементно - стружечни плиташа хьалъль массеха берий йола я.

Хьу экспортаIа хийтаза мехкашта юкъе йоагIаш а Чехословаке. ТIеххьарча хана экспортни товар хиннад кхыметтал дахчах совдаьнначa хIамаех а. Карарча [illegible]

[illegible]

ДИКАЧА НАХАХ

ХАЛКЪА ДЕПУТАТ—ТОКАРЬ

Тха предприяте слесарно-механически цехе токарь-револьверщикаㅤла болх беш я Максева Людмила Константиновна. Шийна болх беза хиларна йоккха вахара опыт йолаш, нахаца барта хиларна белгалъяьнначар йа коллектив.

Кертердар из хила мегаш я дар Людмила Константиновна городской Совета депутатаㅤлла харжар. Делкъийна хӀама дуача хана е смена чакхъяьначул тӀехьагӀа каст-каста го йиш я из шайгара тоабъостал дехаш хьатӀаьаьхкача болхлошца бувзие къамаьл деш латташ. Шийна харжархоашта каст-каст я вӀашагӀкхетараш ду цо, дукха дуйл нахьа хьашташ кхоачашдара махчох.

Цхьан вӀашагӀкхетарах дувцадувца лов сона. Къаьгга малх къежаш. ЙӀайча ха латтар. «Медниструмент» завода шеной цхьан коа гулбеннабар нах. Боахама проблемаш, социально-культурни программа кхоачашъяра халкъа депутатий Совето беча балхах а дийца. Людмила Константиновнас белгалдаьхар районе хинна кувцамаш, пхьийттала гӀча пятилетка шерашка мишта кувцалургда город Гудермесан юртайн сибат, малагӀа гӀирсаш хьалдергда. Дукха дийцар депутата цу дийнахьа нахьа хьашташ, харжархой накалаш, хаттараш, тайп-тайпарча организацей адресах тийнна критически замечанеш мишта, малагӀаш кхоачашъйо е кхоачаш ца яьраш малагӀа бахьанаш долаш йисай, города транспортнин промышленнин предприятей, гӀиллоштъеча организацей, нахьа хьашташ кхоачашдеча сфера балхах. Дийцар граждански писмош, жалобаш заявленеш тӀакхоастаяра исполкомо деш долча гӀулакхах.

Перг дилла ладувгӀар иха Л. Максева дувцачунга, хаттараш дора тикаянеи базар тӀеи нахача боахкар, города пассажирски транспорта балха хьалаш тоадара фу ду, яхаш.

Людмила Константиновнайна дика довз шийн декхар, цунна хов халкъа харжархочунна сийлен цӀи лелаеш хье вале, депутата статуса Законах хьа кертера декхар — къахьегаме наха масал телар долга. Из тӀехьагӀа кхоачашду Л. Максевас. Шийн сменин нормаш дайм 120—130 процент кхоачашъю цо. ХӀаьта лахача шера декхараш, ше доаш ма даллара, кхоачашдир Сийлахь-боккхача Октябрь 64 шу дузача дента. Сийленца лелаю цо коммунистически къахьегама ударника ээа цӀи, цун наьха тӀа лелаш я Къахьегама Сийлен кхоалагӀча степена орден. Дукха тийннад къыллола мах хера совгӀаташ.

Н. БОРИСОВ,
Гудермесски медицински инструментий заводи агитколлектива кулгалхо.

ИЗ БЕРАШТА ДУКХА ЕЗА

ЦаӀ школа хургьяц вай республике зӀамига хиина з йоккха хиина а шиӀ библиотека йоацаш. Бакъда, дукхагӀча даькъе книжкаех эца ма беззарл пайда эцац школашкарча библиотекаех.

Хеталу, фу пайда эцаргба школерча библиотекаех, аьлча. Библиотекара хьисаре дакъа лаца дела дешархошта атеистически, интернациональни, патриотически кхетам луча балха юкъе. ХӀаьта ше а кийчъе еза цу балха плана юкъейоагӀа цхьайола мероприятеш.

Назраннерча № 1 йолча школа библиотекe чувуьлча шиӀ гӀулаьх дезача сага кулг да-ех укх чу кхийттар, нийсо яьр, аьле хет. Укхаза да 8700 совгӀа книжка, цу чу дӀаяз вь я цахалдаш книжкаш дешаш я ва 750 дешархо.

Книжка дакъа чудыькача берий тернам тӀеозаргболаш я библиотеке книгъаьь выставкаш. Царех я «Даим дийна ва» яха, дешархошта вай баьччан — В. И. Лениа вахар довзийташ долча литература выставка «Атеиста мийиг». ХӀаьта хьагӀадоагӀача дӀейшта хетаьь книгъаьь «СССР 60 шу дизара», «Нохч-ГӀалгӀайчен автономе 60 шу дизара» яха книжкий выставкаш. Арг-ар гӀагӀа, хӀара класса хьалхашка цу выставкай обзор ю.

Дукхьал выставкаш кийчъаь йаш библиотеке болх беш йоаз Котиева Ахьмеда Люба. Назранерча № 1 йолча школа библиотеке Котиевас къахьега хӀана 20 шу за. Из кӀезига ха яц, цхьан метте болх беш хьайоагӀача библиотекара хӀаьта з. Ахьмада Любай йоккха опыт йоландаь хила деза, районерча школашкарча библиотекашта юкъе ца болх бер агтара дикагӀа доархӀаш хилар. Из белгалдаьнкхар дукха ха йоалаш Назрана школашкара библиотекашка хьожаш хиннача республика просвещене министерства комиссе а.

Библиотека дика лелаярал, берашта книжка харжа хьехаш луш гӀулакх дарал совгӀа Котиевас вӀашагӀа а елла школе болх беш я «Книжкай тарзен клуб». Ше цул галлеча клуби доакъашхоашца чакхъяьха мероприятеш дӀовлачъь журнал хьадийллар Ахьмада Любас. Шоай форманка а чулманамга а дилла тайп-тайпарих яр уж. Царех я М. Мамакаева «Рейлоцев мурд». Б. Зязикова «Турпала вахарпара ий» дилла кинижанех 8 класса дешархоашца нахала чакхъяьха книжкаш дешарий конференцеш, 4—6 классашка чакхдаьха «Яха зама йоалаш», «А. Гайдара сийна» устии журналаш.

Доккха дакъа лоаш вай лакхе белгалъяьнкхача клубо дешархошта атеистически кхетам луча а. Цун доакъашхоша шоай кулгалхочун гӀоща 6-8 классашка еш атеистически темаех йола доклад. Пийшачарех я «Бусалба кхалсата бокъонаш», «ГӀавий къайле» ништа кхыяраш а.

«Книжка тарзен клуба» дикагӀболча доакъашхоех ба 6«а» класса дешархой Цечоева Яха, Арапиев Гирихан, 8«а» класса дешархой Цурова Лейла, Мальсагова Фатима, кхыбараш.

Клуба доакъашхоша шоай балха тӀа кертера доархӀар да берий безам книжкашта тӀеозар, уж ларна дезадалийтар, цар хам хоьш а уж лорадеш я хургболаш болх бар. Цхьа ли дӀадахадац Котиевас шийн хьинахьа библиотека хьа ца елаш.

— Деша книжка харжа дена бер библиотека къайла хилча чӀоагӀа гӀайгӀане даха дӀадола, хӀаьта тӀаьхха юхадe дог а хилац цун. ТӀаккха мишта Ӏа библиотеке латта саг из къайла ютаи. Деррига дӀадаьача а из-м цун болх я ма бий, — йоах Л. А. Котиевас.

Ала деза, Любайна болх дукха безаш хилар берашцара безам болга. ХӀаьта берашта кхы кӀезигагӀа езаш шоай библиотекарь. Берашта а ма безий шоаш доархӀаш, дезаш йола саг.

С. АРЧАКОВ

Вежарашха йолча республикашка

Украински ССР В. И. Ленина цӀерагӀа Днепровски гидроэлектростанци.

А. КРАСОВСКЕ сурт. ТАСС фотохроника.

* * *

ЭСТОНСКИ ССР М. И. Калинина цӀерагӀча Таллински электротехнически заводи заводской Ӏилма-тохкама институтен специалисташ хьаьйй силовой ахпроводникови вентилаша тохкамаш ду автоматизированни система.

Тохкамаш хьахьекка ма хиллара, кердача система болх бергба ткъаьнтт совгӀа операторо бер миссел.

Агрегата балха дестам тел «Виру» яхача ЭВМ. ХӀаьта измереной данните обработка ю кхыча М 6000 яхача электро-вычислительни машино.

СУРТА ТӀА автоматизированни испытательни система хьаьча дакъа доацаш хиннарий группа (аьрдехьара аьттехьа) — заводской специальни конструкторски бюро инженер Я. Лобъяк, заводской НИИ лаборатори заведующи Т. Пукспуу, ахпроводникашта тохкамий леча цеха бюро начальник В. Зиков, заводской СКБ бюро начальник А. Ася ахпроводникови вентилашта тохкамаш ду автоматизированни система заводага дӀалуча хана.

Э. НОРМАНА сурт. ТАСС фотохроника.

ВАЙ ВАХАРА ХЬИСАП

САГ — НАХА ЮКЪЕ

Корех чухьежача маьлха дӀапараша сийрдадаьха болх беш дола цестолаш цхьа шийтайнира хоза хетар. Бийсан хиннача смена нийсъаьь деталаш одар цар тӀа. ХӀаьта керда балха ди дӀадоладала массехк минута йиссаяр. Капирхой — къона сборщикаш цхьаьнца шоай гӀулакхех къамаьл деш бар.

— Зинай кофта яйнайий шоана? Ма хоза я я, тӀехьарча модах тиайга.

— Са Юркас а аьнилд селхан эггара хьалхара, нана, цха дош. Сел дика къовсталуш цо из аларах цкъарчоа со-м теша а тешазар.

Гаьчаро гучаваьлар мастер. Слесараш-сборщикаш дӀа хьа бахар, шоаш болх беча цестоламта хьалхашка дӀа а айтта къахьегама ди дӀадоладе дагахьа.

— Егольская Рая мичай? — хьаьттар мастеро. — Йорхӏ далам доал. Цомогаш хиннайий те?

— Тамаш я-кх. Селхан-м могаш-маьрша яр.

— Хьайца ахча дагардеш гор, — беташ бир цхьание.

Цу хана гучальлар Р. Егольская. Чубаха корта хьалъайбича хоалора цун бӀаргаш товнаш мо цӀийденнилга а кӀеззига дийсталга а. ХӀатӀабаьхкача мехкарех я кагийча нахех а цхьаьне хаьттар:

— Фу даьд хьона, Рая?

Елха чӀехкача Егольскаяс йоп делар:

— Ахча доадаьд. Шанкхе а получка. Сай а маьра а, цхьа шай ца дусаш. ХӀама дацар кхыӀодилла уллаш даларе а.

Шоргта тӀа а яха ше болх беча цестола юхе дӀалттар из, тхьовра малхо сийрдадаьккха хиинача цестола тӀа гуш дар кхалсага баьде ӀиндоргӀа.

Цхьан юкъа цехе сатем эттар ТӀаккха «Красный молот» яхача завода къонача болхлочо, Татьяна Федоровнас, аьнначa дешаша бохабир из бӀаьха боаш сатем:

— Цо получка хьалцаьца, тоаргдолаш ахча гулде деза вай. Кхоачаш аьнно а даьлахьа ахча гулде доладир.

Цу тайпара хӀама нийсделар вай юнцача завода йиъагӀча цехе. ХӀаьта даьна хиина ахча-м шоллагӀча дийнахьа корадир, гулдаьр Райс цу сахьате повикъостаита юхаделар. Из дац со вӀа воллар. Рай дезала-м гӀо деррдар завкома, завода директора, цун шийн а йиш яр вӀашийн гӀо деча кассера ахча эца а.

Кертердар да цун сагатденнача хана цун оагӀо хьалдоланаргдола повикъостий улуп хиинк хилар. Цу тайпара, наха вӀашийн шоаӀла гӀулакх леладеш дола массеалаю дукха доаладе йиш я. Тахан майрра ала мегаргда, хатар тӀакхаьчача повикъосте гӀо дар советски сага норма а хиина дӀаэттад, аьнна.

ХӀаьта а белгалдаккха деза, гӀайгӀа, сагото, кхьидола хӀама тӀакхаьчача сага гӀо ца деш, дог ца лазаш йола моттигаш нийслуш хилар а. Цу тайпара нах нийслу вахача, производстве, общественни вахаре. ВӀалла чоалхане доаца цхьа масал доаладергда аз.

Бийсан цхьайтта сахьат даланза ха яр из. Автобус тӀаьк аьнна хьалийзаар. Дукхагӏча даькъе тӀеххьарча киносеансашкара чуболха нах бар уж.

ШӀаьхха автобуса салоне чу хьахезар илли. Илли къаьпара дацар, из дар безам в ништта кхыйола уйлаш а ювцаш дола илли. Тхо юхахьажача автобуса чу гӀолла Ӏовоагӏар къона, хоза кийчвенна зӀамига саг. Нах из Ӏочакхвоалийташ дӀа хьа теӀар.

ШӀаьхха шийн бӀарг тӀаттаьӀа хозача йоӀа юхе сецар. Цун лерга юхе ӀотӀа а ваха шийн мел йолча оалаца илли юха а доладир. ПоӀ хьал хьалхашка яла дагахьа хиннаяр, бакъда, автобус йиза хиларах из цун вӀаштӀехьдалацар. Тхох цаӀ шийта йист хилчи, йоӀ йита а йита тхона тӀавийрзар из. Фу дисар цо ца оалаш. Милице дӀачулургва аьлча маря Ӏовалийзар из автобуса тӀара.

ХӀаьта из Ӏоваьлча, тхьовра йистхилар доацаш хиннараш болабелар из вувна а милицена, дружинникашта бехк бе а.

ВанагӀа, цох лоадам боана хӀама хийтта Ӏийра уж йист ца хулаш цунга? Из ништта дале, зӀамигача чӀагпагара дӀадолалу доккхадар а. Шоай хьинахьа сона ца бича царех хьахул бокъонца бола зуламхой.

Автобуса чу хинначар дегашна хиннар дар: сона бала бац. Цун а, повайн а, кхоалгӀчун а гӀулакх деце, хьан гӀулакх да-те общественни бокъонаш телхаеш моттиг нийсъелча, уж телхаер сона не? Из вай массане лекхар да. ХӀаьта хӀанзарчоа вай из дикка кхеталац.

Цу тайпара масалаш кхы а доаладе йиш яр. Царех тарра моттигаш нийсъелча кхыча сага дӀагӀа ца тетташ, хӀаране лекхар да общественни бокъонаш телхаечарца цахаддаш къонсам лоаттаде.

Вай ца лоаттабой хьан лоаттадергба из къонсам?

А. СТАРЦЕВ

Хьастам... дега чура

120 миллиметрови хьа елам, массехк ира аьшкагаьрга юхк, гайка, шайба, тайп-тайпара аьшка хӀамa — хила да цецбаьлар къайла дакъа бӀаргонта гуш уж хӀамаш Ӏатта гийга чура хьаӀовхаш. Из операци еш Башкирски юртбоахама институте студенташа — куртболча зоотехникаша «Степанический» совхозе практиках болаш 10 минутал дукхагӀа ха йоаийзар. Теккача 74 бежана юкъе 43 де кер чура цу тайпара нхераме ира хӀамаш яьхар. ХӀаьта студенташка ветеринарни Ӏилмай кандидато Телятников Ивана Александровича даь магнитни лондаш хиннадецаре уж хьайбаш травматически перикардит яхача лазарах доӀирдар.

Из лазар хьоаду ца хоаш доакъарна хьайбаша ивача аьшка хӀамаш. Из бахьан долаш хьайбай продуктивность лоху, цхьаьа хьайбашта урс хьаьха дезаш хул, е дов. Санитарно-ветеринарни профилактика гӀулакх хоашна дукхагӀа доладала раш ца хилийта вӀаштӀехь доаллаш хилча доаккхарна нийсъуча аьшкех болаш хорадулаш.

Лайхамеханизированни кертахьа боахам болча дукхачу дуцеи механика цу зуламаца дукхале ляха болабеннаб. Цу гӀулакха магнитни зонд лелале лаьрхӀар. ХӀаьта хьайба кер чу из зонд деш-бийсаш хила дезаньь цох шерра пайда эцийта дуйла а эцаш. ХӀаьта зондашна зӀамига аьшка хӀамаш мара кер чуппа йиш ацар — чӀоагӀа кӀезига бар магнита тӀаоллара ...

И. А. Телятникова нь прибор дукхагӀа эффект луш я хьаьеш аттагӀа а и. Хьайба кер чу нийсхачул тӀехьагӀа шинхьо минута яьлча 300 на ограмм дӀалаца ийа болча магнитни кортиллгах дӀалета йоахка аьшкаш а тӀехьа хьайоаккх из. Цо вӀаштӀехь доалийт дегӀаца кӀоаргга йоахьа, кхьеметтел дега юкъе охьа ира хӀамаш хьахха.

Кердача зонда цхьаьккха белгало — из маьха дарегӀа хилар: 8—10 сом. Телятникова оттадир маьха дела доа ца магнит, хьалхарча конструкцешна латтар самарийн-кобальтах латта 150 ла маьха делагӀа дола магнит.

Ветеринарни Ӏилма кандидат И. А. Телятников Башкирски юртбоахама института лабораторена кулгалхо ва. Цун изтанет сонгӀа изобретени, царех цхьанраш шерра тӀайийна а и.

КАЛУГИН Анатолий. (АПН)

Кхетам балара дешаш дийцар

КПСС обкома политически дешара ЦӀерӀа хиина марксизма-ленинизма лардий школай пропагандистий республикански курсаш чакхъяьннай.

Пропагандисташ шин кӀира Ӏомайир марксистско-ленински теоре а коммунизм хьалъяра практика а актуальни йола проблемаш.

Цар ладийгӀача лекцей темаш яр: «КПСС — советски халкъа революционни авангард», «КПСС XXVI съездо йелман коммунизма теорена практикане юкъедихьа творчески дакъа», «СССР дахаркъмани народностешн дӀахо дегӀа о ухаш, массе оагӀоракъара гаргаахар», «КПСС XXVI съезд идеологически, политико-кхетама болх дӀахо тоабар», «Ленински къмаи политика чулоацам а керттера лостамаш а», «Социалистически вахара хьисапа материальни я духовни а шийле чӀоагӀъелга, керда саг хьалихепеъга», кхыдараш.

Курсашка деша баьгӀараш та хьалхашка къамаьлаш дир КПСС обкома аппарата бекхтойхаме балхахошо, республика министерствай а ведомствой а кулгалхоша, Нохч-ГӀалгӀай университета, Грозненски нефтяни института общественни кафедрай Ӏилмахоша.

Курсашка дешаш болча хана пропагандисташ хилар республиканскай санопизстание марксизма-ленинизма лардий школе хьайийлача дийлтешка, цул тӀехьагӀа шерра дийнар коммунисташта политически знанеш лулга оргадиьккда тоадарах.

В. ЕВДОКИМОВ,
КПСС обкома политически дешара ЦӀеи консультант.

Редактора заместитель М. М. ХАМХОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

2 МАРТ
I ПРОГРАММА

8.00 — «Хан».
8.15 — Вс. Вишневский. «Оптимистическая трагедия». СССР Пачхьалкхан академически Зӏамига театра фильм-спектакль. Чакхъяьлча — «Кердадараш».
13.00 — «Кердадараш».
13.30 — «Цхьа бӀарг йолча аргадар». Телевизионни документальни фильмай программа.
16.25 — «Ӏерен къамаьл».
16.55 — В. Белевий, И. Розанов. «Пьесеш-суртеш».
17.15 — «Сийъерзаме стартеш».
18.00 — «Къоналар адресаш».
19.00 — «Ленина вахара».
19.30 — Мультипликационни фильм.
20.00 — «Тахан дуней тӀа».
20.00 — [illegible]
20.20 — [illegible]
21.10 — «Композитор [illegible]» яхача фильм-концерта премьера.
22.00 — «Хан».
22.35 — СССР 60 шу дизарга. Н. Вирсвин цӀерагӀча УССР Пачхьалкхан академически заслуженни халкъара ансамбла выступлени.
23.35 — [illegible]

II ПРОГРАММА

8.00 — ӀуӀранара гимнастика.
8.20 — «Дийна мел дар». Ӏилма-популярни фильм.
8.35, 13.10 — «Шахматни школа». Лоаза болалучар класс.
10.05, 12.05 — Французски мотт.
10.35, 11.35 — Физика. 10 класс.
11.05 — Йоаржане искусство. Передача чкъалара.
12.40, 13.40 — Физика. 8 класс.
13.10 — Ю. Олешай кхоллам.

11.20 — «Киномаьбара клуб».
12.20 — «Кердадараш».
15.30 — «Кердадараш».
15.50 — [illegible] телевизионни документальни фильмай программа.
16.40 — [illegible] фортепьянни произведенеш дӀалоеш Дуней зӀамигачарна дӀалоеш [illegible] лауреата Л. Тимофеевас.
17.00 — Социалистически Къахьегама Турпала, поэта А. А. Суркова йоазонех кхоллам [illegible] телевизионни документальни фильм.
18.00 — Якутски АССР художественни коллективай выступленеш.
18.30 — «СССР халкъий 8-ча Ӏама Спартакиаде». Красноярскера передача.
19.00 — [illegible]
19.45 — [illegible]
20.00 — Футбола йола Европера чемпионий кубок. Финала цхьаьгӀа дакъа. «Динамо» (Киев) — «Астон-Вилла» (Англи). Журнала трансляци.
22.00 — «Хан».
22.35 — Футбола йола [illegible] кубок. Финала [illegible] «Легия» (Польша) — «Динамо» (Тбилиси). Польшера передача. Перерыве (23.20) — «Тахан дуней тӀа».

II ПРОГРАММА

8.00 — ӀуӀранара гимнастика.
9.20 — [illegible] Ӏилма-популярни фильм.
9.35, 13.10 — «Школа, вай школ».
10.05, 12.05 — Немецки мотт. Ӏомабара хьалхарча шу.
10.35, 11.35 — География. 7 класс.
[illegible]
12.40 — 13.10 — Юкъара биологи. 9 класс.
14.10 — Л. Н. Толстой. «Дийна ваьла».
[illegible]
15.25 — Чарзи — [illegible]
[illegible]

РАДИО

2 МАРТ

[illegible]

Хоамаш

Тахан республика [illegible] Грозни [illegible]

[illegible]

Ӏомаю керда программа

Дийь шу гаргга ха я № 4 йолча Орджоникидзерски школа къамий программа ...

[illegible]

М. КИЕВ,
№ 4 йолча Орджоникидзерски школа ...

ТХА АДРЕС: 364007 г. Грозный, Маяковски ур., 92. Телефонаш: редактора — 3-45-07, редактора заместитела — 3-45-01, жалпсекретаря — 2-21-00, отделай [illegible]
НАШ АДРЕС: 364007 г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 3-45-07, заместителя редактора — 3-45-01, [illegible]
Газет арадувла шинзза кӀира [illegible]
[illegible] «Грозненский рабочий» издательства типографи. Маяковски ур., 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № [illegible]